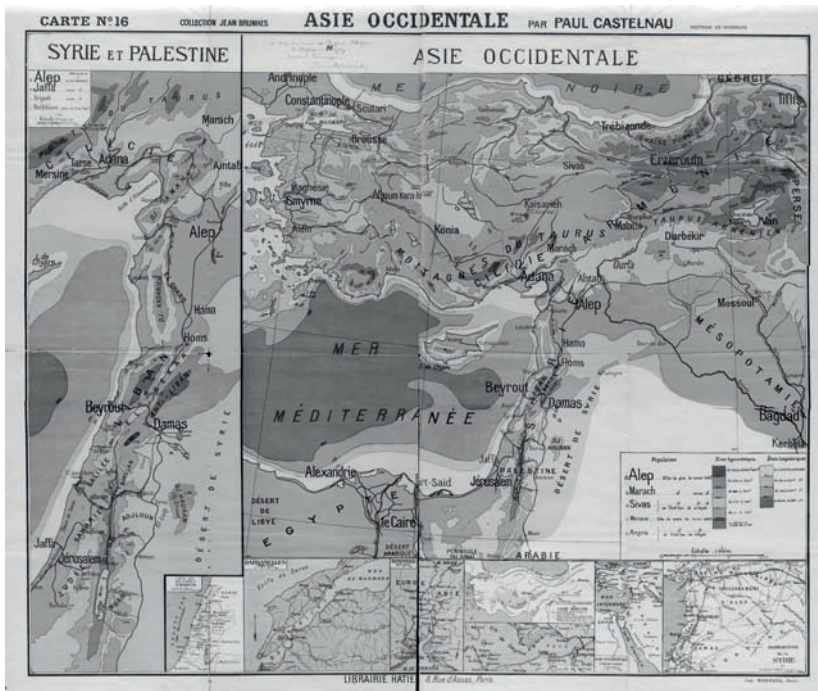

PŘEDMLUVA

Předkládaná publikace vznikla v souvislosti s výročím sta let české staroorientalistiky, jež je pevně svázáno s výročím sta let od rozluštění hetitského jazyka českým orientalistou Bedřichem Hrozným, které si česká veřejnost připomněla v roce 2015. Ve snaze zmapovat co nejdokonaleji životní osudy tohoto předního badatele, vynikajícího znalce nejen mnoha živých a mrtvých jazyků, ale i rozsáhlých dějin starověkého Předního východu, byly prostudovány dochované dokumenty z pozůstalosti Bedřicha Hrozného a další dostupné prameny, zejména početná dobová periodika v rozsahu let 1896–1952.

Na základě detailního studia archivních materiálů a dobového tisku se podařilo objevit mnoho dosud neznámých dokladů, jež byly postupně uveřejněny ve svazcích *Bedřich Hrozný a 100 let hetitologie / Bedřich Hrozný and 100 Years of Hittitology* (Praha: Národní galerie, 2015), *Dopisy Bedřicha Hrozného literárním osobnostem* (Praha: Památník národního písemnictví, 2015) či *Justin Václav Prášek a Bedřich Hrozný. Počátky české staroorientalistiky a klínopisného bádání* (Academia / Univerzita Hradec Králové, 2019) a v četných odborných člancích. Kromě zcela zapomenuté

1. Mapa Předního východu z pozůstalosti Bedřicha Hrozného

oficiální biografie Bedřicha Hrozného byla dohledána i řada jeho nedochovaných prací, publikovaných ve známějších či méně známých periodících, z nichž mnohá dnes již neexistují a jejich dostupnost je značně obtížná či nemožná. Některé z předkládaných článků se dochovaly pouze v archivních složkách, nejsou přítomny v knihovnických fondech a byly by dnes zcela zapomenuty.

V této edici vychází z tohoto důvodu poprvé souhrnně nashromážděné články uveřejňované Bedřichem Hrozným v českém tisku, záznamy jeho rozhlasových přednášek či jeho překlady francouzské prózy. V těchto jednotlivých oddílech jsou záměrně řazeny chronologicky, neboť tak nám pomáhají velmi názorně mapovat nejen životní osudy Bedřicha Hrozného – jeho cesty, návštěvy cizích zemí či archeologických lokalit, ale zejména předmět jeho zájmu v tom kterém období.

Tato edice by nemohla vzniknout bez podpory Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, zejména Mgr. et Mgr. Pavlína Springerové, Ph.D., PhDr. Jiřího Štěpána, Ph.D., Bc. Zuzany Řezníčkové a Mgr. Luďka Vacína, Ph.D., a Nakladatelství Academia. Za cenné rady děkuji především redaktorkám paní Regině Králové a Ing. Aleně Zvěřinové. Za pomoc při zpracování těchto materiálů bych chtěla poděkovat zejména chetitoložce PhDr. Janě Součkové, DrSc., rovněž PhDr. Mileně Běličové, PhDr., Kateřině Pařízkové a Mgr. Liboru Jůnovi, Ph.D., z Archivu Národního muzea, PhDr. Tomáši Pavlíčkovi, Ph.D., Mgr. Ivě Prokešové, prom. historikovi Karolu Bílkovi, paní Danuši Hrazdírové i dalším pracovníkům Památníku národního písemnictví, panu Jaroslavu Pejšovi ze SOKA Kolín, PhDr. Janu Chodějovskému, Ph.D., a PhDr. Marii Bahenské, Ph.D., z Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR, paní Ivetě Zuranové a panu Mgr. Pavlu Koberovi z archivu Českého rozhlasu, paní Kateřině Kalinové, Lence Benešové, Janě Jeřábkové a dalším pracovníkům Knihovny AV ČR, paní Kateřině Paulusové a Dagmar Spáčilové z Knihovny Národního archivu, řediteli Polabského muzea PhDr. Janu Vinduškovi a vedoucímu Muzea Bedřicha Hrozného v Lysé nad Labem Ondřeji Rašínovi.

CELOŽIVOTNÍ VĚDECKÁ PRÁCE BEDŘICHA HROZNÉHO A JEJÍ ZPŘÍSTUPŇOVÁNÍ ČESKÉ ODBORNÉ VEŘEJNOSTI

Bedřich Hrozný, český asyriolog, chetitolog a archeolog, se proslavil zejména svým rozluštěním chetitského jazyka na základě klínopisných textů pocházejících z centrální Anatólie. Oblast jeho odborného zájmu se však – jak názorně dokumentují i předkládané dochované texty a prameny – v průběhu let měnila a lze konstatovat, že v mnoha oblastech, kterým se věnoval, se mu podařilo uskutečnit několik zlomových a pro jazykovědu i archeologii zcela zásadních objevů, jak dokládá např. i jeho zde uveřejněný životopis („Vlastní životopis v kostce“, 1931). Převratné bylo nejen jeho rozluštění chetitštiny, ale i jeho objev na archeologické lokalitě Kültepe v Anatólii, kde – po marných pokusech jiných badatelů – odkryl rozsáhlý archiv klínopisných tabulek ze 2. tisíciletí př. n. l. a identifikoval starobylé město Káneš, dále i jeho zjištění týkající se vztahu egyptské a mesopotamské kultury, jeho bádání v oblasti mesopotamského zemědělství, jeho průkopnické překlady některých starověkých děl a textů i jejich kritická a mnohdy objevná interpretace. Kromě zmíněného životopisu jsou cenným pramenem i jeho zde nyní předkládané vzpomínky „Z Prahy na kolínské gymnasium“ (1922), „Pan učitel“ (1939) a „Své mamince na hrob!“ (1941).

Pokud jde o souborné vydání Hrozného česky psaných textů a přednášek, prvotní orientační pomůckou je soupis bibliografie vytvořený samotným Hrozným, který převzal jeho žák Václav Čihař¹ a posléze doplnil Jiří Prosecký². Pro tuto publikaci se však podařilo dohledat i mnohé další texty, které tyto soupisy nezmiňují.³ K dílu a životním osudům Bedřicha Hrozného byly publikovány i další materiály, nejnověji souborný katalog ke stálé expozici v Muzeu Bedřicha Hrozného v Lysé nad Labem⁴ či soubor Hrozného korespondence.⁵ Mezi zásadní příručky patří dále publikace Lubora Matouše,⁶ Vladimíra Součka,⁷ Jany Součkové⁸ či Petra Vavrouška.⁹ V rámci zpracování jednotlivých dílčích témat, která se vědeckého působení Hrozného týkají, vyšlo i několik dalších studií, např. o jeho pobytu v Istanbulu a luštění hetitského jazyka,¹⁰ o odmítnutí Hrozného rozluštění a jeho několikaletém boji za uznání jeho teorie,¹¹ byla zmapována jeho korespondence s Justinem Václavem Práškem¹² a byly nalezeny nové a dosud neznámé

¹ Čihař, V., 1949.

² Prosecký, J., 1999.

³ V žádné z bibliografií nebyly uváděny, zůstaly zcela zapomenuty a byly nově objeveny až v průběhu vzniku této publikace např. články „Dojmy z Londýna“ (1902), „U Mrtvého moře“ (1904), „České knihovny vědecké a likvidace Rakouska“ (1919), „Problém Knihovny Národní“ (1919), „Pomsta mumie!“ (1923), „Ve starozákonné zemi Basan“ – II. díl (1924) – známá byla pouze I. část textu, „Nález prastarých špýcharů v Hauránu“ (1924), „V neznámé Mesopotamii I.–VI.“ (1925), „Obrázky z expedice prof. Hrozného“ (1926), „Čsl. výkopy na Kültepe v Malé Asii v r. 1925“ v *Obzoru praehistorickém* (1927), „Rozhovor s univ. prof. dr. B. Hrozným u příležitosti jeho 50. narozenin“ (1929), „Český učenec u Kemala Paši. Za nápisy tajemných Hethitů do nitra Malé Asie. Profesor dr. Hrozný o svých objevech“ (1934), „Čechoslovák, objevitel starověkého národa“ (1937–1938), „President osvoboditel Masaryk, jeho vztahy k Orientu a k Orientálnímu ústavu v Praze“ (1938), „Záhady neznámých starých kultur objasněny“ (1940) aj.

⁴ Velhartická, Š., 2015a.

⁵ Velhartická, Š., 2015c.

⁶ Matouš, L., 1949.

⁷ Souček, V., 1979.

⁸ Součková, J., 1979.

⁹ Vavroušek, P., 2009.

¹⁰ Alaura, S., 2015, Alaura, S., 2015b a Velhartická, Š., 2017–2018.

¹¹ Velhartická, Š., 2015d a Velhartická, Š., 2015e.

¹² Velhartická, Š., 2016b a Velhartická, Š., 2019.

dokumenty.¹³ Kromě odborných vznikly na téma životních osudů Hrozného i populárně-naučná díla, např. Vojtěcha Zamarovského či Miroslava Slacha.¹⁴

Bedřich Hrozný (1879–1952), který byl synem evangelického faráře z Lysé nad Labem, se po studiu na gymnáziích v Praze a v Kolíně odebral do Vídně studovat evangelickou teologii a staroorientalistiku. Zájem o staroorientální jazyky a zejména klínové písmo brzy převážil a Hrozný se začal věnovat výhradně filologii starého Předního východu. Po úspěšném absolvování vídeňské filosofické fakulty získal stipendium pro pobyt v Berlíně a Londýně. Z jeho londýnského pobytu se zachoval jeho článek „Dojmy z Londýna“ (1902) a v následujícím roce závěry svého bádání publikoval nejen v odborných časopisech, ale pro českou veřejnost i v periodiku *Nová doba* pod názvem „Vznik mythu o Leviatanovi“ (1903). Záhy mu rovněž bylo umožněno účastnit se archeologické expedice na pahorku Tell Ta‘annek, vedené vídeňským profesorem Ernstem Sellinem. Z tohoto prvního badatelského období byly nově nalezeny jeho cestovatelské črty „U Mrtvého moře“ (1904) či „Vzpomínky na Cařihrad“ (1908), jež staví badatele Hrozného do nového světla, např.: *„Poslední den svého druhého (a také prvního) pobytu v Cařihradě věnoval jsem prohlídce prastarých hradeb cařihradských. Podnikl jsem tento výlet na koni v průvodě Spikbogově. Koně zaopatřil Spikbog... Byla to střemhlavá jízda! Jeli jsme nejprve Stambulem a jeho klikatými a úzkými uličkami, pravým to labyrintem. A téměř stále do kopce. Neradil bych cizinci odvážit se tohoto zmatku ulic bez průvodce. Zcela jistě by zbloudil. Ulice mají sice jména, těch však téměř nikdo nezná. Také by bylo zpravidla marnou námahou chtít hledati uliční tabulky. A kdo je přece jen najde, shledá, že děšť jejich nápis již dávno smyl. Mezi domky těchto ulic, jevícími často ty nejbizarnější formy, nejsou opuštěné ruiny nijakou vzácností. Vedle zcela slušné budovy lze viděti dům, ležící v rozvalinách; nikdo se oň nestará. V ulicích poblíž bazaru jsou celé davy lidí, jimiž nutno projeti. Při našem dosti rychlém tempu je třeba té nejnapjatější pozornosti, abychom někoho*

¹³ Velhartická, Š., Rašín, O., 2015.

¹⁴ Zamarovský, V., 1964 a Slach, M., 2000.

nesrazili k zemi. Mimo to jsou tyto uličky plné psů, kteří za dne zpravidla spí a jimž se proto musíme vyhýbati... U Brány adrianopolské odbočujeme k nedaleké mešitě Kahriji Džami, proslulé svými křesťanskými mosaikami z počátku 14. století. Zatím, co nám dva turečtí hoši drží koně, prohlížíme si mešitu. Kromě nás a imáma není tam živé duše; smím proto vstoupiti na posvátnou půdu ve své obuvi, bez sandálů. Po prohlídce zabočíme zase do úzkých uliček stambulských a po necelé půlhodině zastavujeme se u bazaru...“.¹⁵

Za svého téměř dvacetiletého působení ve Vídni byl Hrozný zaměstnán jako knihovník vídeňské univerzitní knihovny a současně na univerzitě přednášel na téma staroorientálních dějin a jazyků, především sumerštiny a babylonštiny.¹⁶ V roce 1914 z pověření Německé orientální společnosti odcestoval do Cařihradu, kde začal pracovat na publikování nově nalezených klínopisných textů. Tyto texty byly pár let před tím objeveny v centrální Anatolii a byly napsány tehdy již známým klínovým písmem, avšak ve zcela neznámé řeči, chetitštině. Bedřichu Hroznému, který patřil k předním znalcům klínového písma, se podařilo během krátké doby proniknout do struktury a lexika tohoto jazyka a již v listopadu roku 1915 vystoupil v Berlíně s přednáškou, v níž představil jeho rozluštění. Hrozný, který byl o správnosti svých tvrzení neomylně přesvědčen, šokoval ostatní badatele tezí, že chetitština je indoevropský jazyk, přičemž jeho rozluštění se zakládalo zejména na srovnání chetitštiny s latinou a řečtinou. I když se později jeho tvrzení o rozluštění chetitštiny potvrdilo jako správné, bylo v prvních letech po Hrozného přednášce, a i po uveřejnění jeho gramatiky chetitštiny, velkou částí jazykovědců zcela zavrženo.¹⁷ Hrozný se musel o uznání svého rozluštění chetitského jazyka několik let zasazovat. Publikoval proto v zahraničním i českém tisku důkazy na podporu svého objevu, kromě zmíněné gramatiky a překladů chetitských textů sepsal pro českou veřejnost např. roku 1915 článek „Objevení nové řeči indoevropské“, texty „Jazyk starých Chetitů“, „Rozluštění problému hettitského dra B. Hrozného“ (1916) a další zprávy.

¹⁵ Hrozný, B., 1908, 71–72.

¹⁶ Viz Bihl, W., 2009, 74–76 a Eichner, H., 2015, 108–111.

¹⁷ K přehledu těchto kritických reakcí viz Velhartická, Š., 2015d a Velhartická, Š., 2015e.

Z Hrozného nově nalezeného životopisu, a rovněž i z jeho přednášky „O Hethitech, nejstarším národě indoevropském“, kterou zde předkládáme, se dozvídáme přímo z jeho pera okolnosti odmítnutí jeho rozluštění chetitštiny. Hrozný popisuje, jak bylo jeho rozluštění zpočátku negativně posuzováno a zamítnuto:

„A tyto cizí živly v řeči hethitské to byly především, jež způsobily, že moje rozluštění hethitštiny a moje these, že je hethitština řečí indoevropskou, byly indoevropskými filology přijaty nejprve s velikou skepsí, ba neřídko byly i úplně odmítnuty. Ba příležitostně byla i správnost mých čtení brána v pochybnost. Tak jsem byl velice ostře napaden profesory Bartholomaeem, Borkem, Niedermannem a jinými. Také neindoevropský antropologický typ hethitský byl uváděn jako svědek proti správnosti mé indoevropské teorie. Velmi často byly moje názory na hethitštinu odmítány z důvodů velmi nicotných. Tak např. slavný srovnávací filolog jeden, který četl moje předběžné sdělení o hethitštině v rukopise, odmítl se zabývatí nadále mým rozluštěním, když přišel při četbě mého rukopisu k místu, kde jsem zjišťoval, že hethitské slovo pro vodu je vâdar. Toto slovo – prohlásil – má v hethitštině prvou samohlásku dlouhou, což prý je v indoevropštině naprosto vyloučeno. Ergo – je celá teorie prof. Hrozného nesmyslem...“¹⁸

Po vzniku samostatného Československa byl Bedřich Hrozný jmenován profesorem Karlovy univerzity. Jako bývalý knihovník vídeňské univerzitní knihovny se aktivně zasazoval o získání knih z území Rakouska-Uherska po jeho rozpadu pro české instituce, např. v článku „České knihovny vědecké a likvidace Rakouska“ (1919), a rovněž o uspořádání české Národní knihovny v článku „Problém Knihovny Národní“ (1919). Mimoto se dochoval záznam jeho nástupní univerzitní přednášky „O problému hethitském a o úkolech vědy staroorientální vůbec“ (1919). Hrozný zde nejen nastínil otázku starověkých Chetitů a chetitštiny, jejíž dřívější rozluštění pouze ztěžka prosazoval a jež bylo až o rok později přijato vědeckými kruhy v zahraničí, ale i představil svůj plán, jak vésti katedru. Již v této přednášce zmínil záměr vypravit československou archeologickou expedici na Přední východ a zřídit Orientální ústav. Tyto expedice se mu o pět let později podařilo

¹⁸ Hrozný, B., 1931a, 2.

realizovat a o jejich průběhu zpravoval v českém tisku, založení Orientálního ústavu však bylo dlouhá léta mařeno osobními rozpory a realizaci této ideje byly kladeny nemalé překážky. Hrozný ve své nástupní přednášce představil tento záměr následovně: „Úkolem dnešní orientalistiky je nejen zpracování vědeckého materiálu dosavadního, nýbrž i rozmnožení jeho. Nového materiálu možno dosíci cestami výzkumnými a výkopy v Orientě. Archeologické výkopy v Orientě, v Babylonii, Mesopotamii, Persii, Palestině, Malé Asii a Egyptě byly až dosud podnikány všemi velikými národy kulturními. Přál bych si velice – a bude to mou nejvřelejší snahou –, aby bylo možno, také odsud, z Prahy, pod českým praporem podniknouti výkopy na některém místě Orientu, a aby se i tímto způsobem octlo jméno českého národa mezi jmény prvních národů kulturních, rozmnožujících kulturu světovou. Tohoto cíle dosáhlo by se zajisté nejlépe, kdyby byl v republice naší založen státní ústav orientální, jenž by si vytkl za úkol jednak podporovati činně všestranné bádání o Orientě a pořádati podle určitého plánu výzkumné cesty, výpravy a výkopy v Orientě, jednak však také pěstovati s Orientem i čilé styky obchodní a hospodářské vůbec. Zajisté by tu i účast kruhů přírodopyských byla velice vítána.“¹⁹

V roce 1920 Hrozný pro sborník *Naše doba* nastínil novou mezinárodní situaci s mnoha poválečnými politickými změnami a píše, že četné příležitosti – zejména získání povolení k výkopům v Boğazköy – by se mělo pokusit využít právě Československo: „Archiv, nalezený v Boghazkoei, je archivem dynastie krále Šuppiliumy. Před Šuppiliumou a jeho otcem Chattušilem vládlo však, jak ukazují ve spise, který v krátké době vyjde, osm dosud neznámých králů, totiž Labarnaš, Chattušiliš I., Muršiliš I., Hantiliš, Zidantaš, Ammunaš, Huzzijaš a Tebibinuš. Od těchto králů však byly nalezeny v archivu boghazkoejském celkem pouze 3 nebo 4 nápisy. Kde jsou jejich nápisy ostatní? Zajisté měli i králové tito svůj veliký archiv, který se dosud nalézá v Boghazkoei! Jedním z prvních postulátů orientální archeologie je systematické prokopání pahorku boghazkoejského. Pokládal bych za veliký úspěch, kdyby se nám podařilo získati právo výkopů na tomto místě.“²⁰

¹⁹ Hrozný, B., 1919: O problému hethitském a o úkolech vědy staroorientální vůbec. Nástupní přednáška, *Nové Atheneum* I/1 (září 1919), 37.

²⁰ Hrozný, B., 1920a, 489.